Polemica la Alexandru I. Philippide

DE
Simona ŞOVA

drd. Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi

În lucrările sale, Alexandru I. Philippide, Părintele Şcolii lingvistice ieşene, impresionează prin extraordinara sa erudiție, prin corectitudinea ireproşabilă manifestată în surprinderea adevărului ştiințific, prin pasiunea pentru ştiință şi pentru profesia pe care o practica. Aceste aspecte caracterologice se justifică prin formarea didactică la şcoli germane, dar şi printr-un dat nativ pur, originile savantului ieşean, pe care nu şi le-a tăgăduit niciodată, fiind greceşti. A păstrat ortografia grecească a numelui său de familie[1], susținîndu-şi originea cu fervoare[2]. Odată cu talentul scriitoricesc, Alexandru I. Philippide moşteneşte seriozitatea, respectiv, nemulțumirile manifestate față de tot ceea ce vedea că se petrece în jurul său, ce se vor impune în relațiile cu ceilalți şi în textele sale ştiințifice. Atitudinea lui frustă, polemică şi impetuoasă e însoțită de explicația că scepticismul este o trăsătură a bătrînilor, a înțelepților, iar odată cu trecerea timpului, Philippide devenea, astfel, mai înțelept.

Fost student al Facultății de Litere a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi, lingvistul a lucrat, inițial, în calitate de custode, apoi ca subbibliotecar al Bibliotecii Centrale Universitare din Iaşi, însă în anul 1884 a obținut, prin concurs, catedra de limbă română a Liceului Național, rămasă vacantă în urma morții profesorului Alexandru Lambrior, pe care l-a admirat

[1] Iorgu Iordan, în monografia dedicată lingvistului ieşean în discuție, intitulată *Alexandru I. Philippide*, declară că este un cunoscător al savantului, fostul său profesor, de aceea cartea cuprinde numeroase dialoguri şi declarații ale lui Alexandru I. Philippide, partizan al ortografiei fonetice. Philippide motivează că numele proprii de persoane nu se supun niciunor reguli ortografice, ci se conformează tradiției de familie: „Scriindu-mi numele aşa cum ştii, arăt lumii că mă cheamă ca pe… Alexandru cel Mare, care era şi el Alexandru Philippide, adică Alexandru, fiul lui Philippos” (Iorgu Iordan, *Alexandru I. Philippide*, Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1969, p. 10.).

[2] În dialogul stabilit cu Nicolae Bănescu, Alexandru I. Philippide este întrebat dacă familia sa este de origine aromână, însă lingvistul ieşean răspunde sigur şi demn că este grec: „Nu, nu, sîntem greci curați!” (Iorgu Iordan, *op. cit.*, Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1969, p. 9). Bunicul său, Daniil, aflat în călugărie, era nepotul de frate al lui Dimitrie Philippide, a cărui familie era originară din Miliés, localitate aşezată la poalele muntelui Pelion (Tesalia). Dimitrie Philippide, a cărui prezență în Moldova a fost atestată în 1801, este autorul cărților *Istoria României*, respectiv, *Geografia României*, publicate la Leipzig, în 1816.

BDD-A1618 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:57:45 UTC)

ca om de cultură. Mărturisirile elevilor lui dezvăluie un profesor dedicat, foarte exigent, drept în aprecierea elevilor şi superior celorlalţi profesori. În 1888, a audiat cursuri de filologie clasică şi modernă, de istorie a filozofiei greceşti etc., la Universitatea Halle an der Saale, din Germania, prilej cu care i-a întîlnit pe marii profesori Eduard Sievers, Heinrich Keil şi Hermann Suchier. Cel din urmă îi devine bun prieten, îl ajută pe Alexandru I. Philippide să cunoască multe dintre concepţiile lingvistice europene de atunci, în timp ce savantul ieşean l-a introdus în circuitul cunoaşterii ştiinţifice a limbii române; mărturie stă corespondenţa celor doi[3]. Personalitate puternică şi originală, Alexandru I. Philippide disprețuia formele fără fond şi se afla într-o neobosită căutare a adevărului ştiinţific, de aceea, în anumite texte ale savantului ieşean, se remarcă prezenţa elementelor de polemică, a contradicţiilor structurale şi a atitudinii critice (monumentala *Originea romînilor*, lucrările *Un specialist român la Lipsca*, *Specialistul român*, după cum reiese din volumul de corespondenţă, *Alexandru I. Philippide în dialog cu contemporanii*, şi din seria de articole publicate în revistele „Viaţa romînească", respectiv, „Convorbiri literare": *Idealuri*, *D. Hasdeu şi „Istoria limbii române"*, *Pseudoştiinţă contemporană* etc.). Philippide i-a explicat, parţial, fostului său elev Iorgu Iordan, spiritul de polemist ce îl caracteriza şi tendinţa spre excesiv, punându-le pe seama necesităţii native de rostire a adevărului: „De ce să nu vorbesc deschis, indiferent despre cine, dacă am dreptate? Doar nu-s trac degeaba!"[4].

Contextul cultural românesc al demersului lingvistic al lui Alexandru I. Philippide (contextul istoric, literar şi lingvistic), preocupările lingvistice anterioare lui (Şcoala Ardeleană şi problemele limbii literare, paşoptiştii (curentul istoric popular), „Dacia literară", A. Russo, folclorul şi junimiştii şi Titu Maiorescu), precum şi resorturile istorico-sociale au modificat cîteva dintre trăsăturile caracterologice ale lingvistului. Pentru Iorgu Iordan,

[3] În corespondenţa lui Alexandru I. Philippide cu Hermann Suchier, publicată în volumul *Alexandru I. Philippide în dialog cu contemporanii*, se utilizează formule de adresare familiare, din care transpare gradul de apropiere, de afectivitate dintre cei doi: „Prea iubite prietine", „Prea iubite domnule profesor", „Al dumitale ca un frate", „Al dumitale mai mic frate şi servitor" etc. Totodată, în scrisori, în afara chestiunilor de natură lingvistică şi schimbărilor ce surveneau pe plan profesional, cum ar fi numirea ca profesor de filologie română la Universitatea din Iaşi, în 1893, savantul ieşean îşi exprimă nemulţumirile cu privire la vremurile în care trăia, la stările de lucruri din societatea timpului său şi la atitudinea unor contemporani cu care intra mereu în polemică, de pildă, Bogdan Petriceicu Hasdeu. (*Alexandru I. Philippide în dialog cu contemporanii*, Editura Minerva, Bucureşti, 1986).

[4] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 11.

BDD-A1618 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:57:45 UTC)

contradicțiile lui Philippide au izvorît şi din epoca, ea însăşi contradictorie, în care a trăit şi a activat lingvistul ieşean. Philippide s-a format într-o perioadă plină de mari frămîntări şi adînci schimbări în viața publică a țării: domnia agitată a lui Alexandru Ioan Cuza şi abdicarea lui forțată, instalarea pe tron a lui Carol I, nemulțumirile, manifestate prin violențe, ale multor politicieni moldoveni, pe tema stabilirii capitalei României la Bucureşti şi, deci, minimalizarea Moldovei. Pentru lingvistul ieşean, 1866, anul detronării lui Cuza, însemna încheierea unei perioade progresiste, aflate în plină evoluție, şi începutul alteia, ce reprezenta un crepuscul cultural. Philippide considera că modestia, simplitatea şi seriozitatea erau trăsăturile definitorii ale reprezentanților culturii şi ale realizărilor lor de până la 1866, iar modelele de savanți, din perspectiva lui, erau Timotei Cipariu şi Mihail Kogălniceanu. Epoca de după 1866, căreia îi şi aparținea, cuprindea doar „specialişti români", farsori, impostori, doritori de succese şi ignoranți ce etalau pseudoştiință. Modelul „specialistului român" conturat de către Philippide este Bogdan Petriceicu Hasdeu, exemplu cu care, peste ani, Iorgu Iordan nu este de acord, iar singurul model pozitiv al epocii era reprezentat de Alexandru Lambrior, ale cărui cursuri de filologie română le-a audiat pe parcursul studenției. Admirația lui Philippide pentru profesorul Lambrior este determinată de cultura sa vastă, de modestia fără margini şi de faptul că îşi mărturisea cu sinceritate toate lipsurile. În felul acesta, Philippide îşi făcuse un ideal de viață, iar pentru el, „adevărul, dreptatea, cinstea şi alte noțiuni similare din punct de vedere etic erau un fel de entități cu existență reală, oarecum concretă, întocmai ca atîtea noțiuni materiale, palpabile, care pot fi sesizate şi cunoscute cu toată exactitatea şi precizia, grație materialității lor. […] El însuşi se ostenea să se conformeze, pînă la ultimele limite posibile, acestor elemente alcătuitoare ale omului adevărat şi era convins că se conformează. Totodată, pretindea însă şi semenilor săi, considerați fie ca indivizi, fie în grup, să facă acelaşi lucru"[5].

În vremea lui, se manifestau atitudini extreme, tendințe spre excesiv şi se exagera cu intenție forma, promovîndu-se superficialitatea şi lipsa culturii. Doar că Alexandru Philippide era un idealist, iar idealismul său absolut a fost pus la grea încercare de frămîntările vieții politice din vremea sa. Exista o diferență mare între opinia sa asupra modului în care trebuie să funcționeze o societate şi realitatea timpului său, urmarea fiind disprețul şi vizibila izolare de lume. O probă irecuzabilă a orientării sale spre viața culturală o arată neimplicarea în politica militantă. A. I. Philippide nu a aderat la doctrina

[5] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 26.

BDD-A1618 © 2013 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:57:45 UTC)

social-politică progresistă a „Contemporanului", ci, din punct de vedere cultural şi politic, la curentul junimist şi a fost atras de societatea „Junimea" prin, probabil, chiar criticismul junimist. Din acest punct de vedere, al adevărului descoperit prin trudă, rostit răspicat şi asumat, A. I. Philippide a rămas junimist pe tot parcursul vieţii sale. Polemist prin temperament, spiritul critic s-a dezvoltat cu trecerea timpului şi s-a îndreptat adesea chiar împotriva foştilor săi colaboratori, cum ar fi Maiorescu însuşi. Problema „formei fără fond", dezbătută de către junimişti şi expusă în chip fericit în studiul maiorescian *În contra direcţiei de astăzi în cultura română*, Alexandru I. Philippide a urmărit-o pe tot parcursul vieţii sale, prelungind-o inclusiv la aspectele vieţii publice. Philippide a fost toată viaţa un neogramatic[6], de aceea justifica schimbările lingvistice prin cauze psihologice; era convins că în limbaj se reflectă întreaga sferă a reprezentărilor omului, coordonatele vieţii psihice. De aceea postulează existenţa unei baze psihologice proprii fiecărei limbi care, alături de baza de articulaţie, ar determina sensul şi conţinutul evoluţiilor interne ale unei limbi.

Privite din perspectiva concepţiei lui Tudor Vianu, potrivit căreia limbajul are o dublă intenţie, tranzitivă, respectiv, reflexivă, textele lingvistice ale lui Alexandru I. Philippide, mai cu seamă lucrarea *Originea romînilor*, nu surprind doar probleme esenţiale legate de teritoriul de formare a poporului român, de ramurile românilor şi ale limbii române, de împărţirea dialectală a românei, ci şi nenumărate pagini dedicate polemicilor cu lingvişti români şi străini ce au încercat să rezolve dificila problemă a originii românilor şi nu numai. El şi-a propus să-şi formeze o părere întărită pe propria cercetare a izvoarelor, printr-o argumentare insurmontabilă, de aceea lingvistul ieşean este, pe alocuri, reflexiv-polemic, dovedind spirit critic privind rezultatele cercetătorilor istoricilor români şi străini (W. Tomaschek, I. Marnavich, V. Pârvan, Niederle, C. Jireček, Kretschmer, Tacit, Diculescu, Hasdeu, Sextil Puşcariu, Hugo Schuchard, Meyer-Lübke, Bartoli şi alţii): „Este un haos de argumente pro şi contra, ca la un proces cu advocaţi cîrciogari, literatura privitoare la originea Românilor, mai ales că de multe ori autorii au amestecat patima politică în discuţie. Faptele înseşi, multe, puţine,

[6] După finalizarea studiilor, Alexandru I. Philippide îşi asimilează concepţia Şcolii neogramaticilor, întrucît, în acea epocă, lingvistica era dominată de concepţiile lui Hermann Osthoff şi ale lui Karl Brugmann, expuse în lucrarea *Morphologische Untersuchungen I. Teil*, publicată în Germania anului 1878 şi considerată manifestul acestei şcoli. Dezvoltîndu-se în spiritul neogramaticilor, Philippide îşi publică *Principiile de istoria limbii* în 1894, prelucrare cu numeroase contribuţii personale a cărţii lui Hermann Paul, *Prinzipien der Sprachgeschichte*, din 1882.

BDD-A1618 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:57:45 UTC)

pe baza cărora s-a făcut argumentarea au fost scoase la iveală mai numai de străini. Despre scriitorii români se poate spune că au luat faptele de la scriitorii străini şi s-au mărginit numai la argumentare”[7].

În felul acesta, Alexandru I. Philippide se dovedeşte a fi obiectiv, riguros în interpretarea faptelor, orice afirmație a sa este dovedită cu ajutorul textelor, iar orice greşeală întîlnită pe parcursul cercetărilor sale este corectată fără nicio reținere. Acribia este una dintre trăsăturile definitorii stilului său polemic. Monumentala lucrare *Originea romînilor* cuprinde dezbateri caracterizate prin procesul elaborat şi complex de aflare a adevărului ştiințific şi printr-un spirit critic deosebit de acut în beneficiul ştiinței şi al cunoaşterii umane. Discursul ştiințific nu se structurează în jurul propriei păreri şi nu rezervă un spațiu enorm explicării concepțiilor sale, ci dialoghează permanent cu lingviştii de dinaintea sa şi contemporanii care au emis opinii. Modul în care se construieşte polemica în textele lui Alexandru I. Philippide are în vedere, în primul rînd, prezentarea opiniei lingvistului pe care savantul ieşean îl invocă, după care, Philippide îşi construieşte propria argumentare, alcătuită din elemente de teorie, urmate de argumente propriu-zise ce au rolul de a emfatiza adevărul spuselor sale. Dialogul stabilit astfel între lingvişti va cuprinde elemente de ironie, de umor şi de satiră din partea lingvistului ieşean.

Discursurile ştiințifice polemice ale lui Philippide nu sunt construite în vederea reliefării unei superiorități academice, a unei infatuări lingvistice, ci izvorăsc din responsabilitatea asumată de a face lumină printre teoriile greşite perpetuate în epocă, întrucît ele urmau să traverseze timpul şi să fie asimilate eronat de către urmaşii săi. Intenția lingvistului ieşean aminteşte de versurile cu valoare testamentară ale lui Ienăchiță Văcărescu[8], sau cele argheziene[9]. În felul acesta, savantul ieşean are o perspectivă diacronică asupra textelor sale, atribuindu-le o funcție călăuzitoare atît pentru tinerii epocii sale, cît şi pentru urmaşii săi[10], practicînd polemici constructive. În felul acesta, polemica, la

[7] Alexandru I. Philippide, *Originea romînilor*, volumul I, Tipografiea „Viața romînească” S. A., Iaşi, 1923, p. 661.

[8] „Urmaşilor mei Văcăreşti!/ Las vouă moştenire:/ Creşterea limbei româneşti/ Ş-a patriei cinstire.” (Ienăchiță Văcărescu, *Urmaşilor mei Văcăreşti*)

[9] „Nu-ți voi lăsa drept bunuri, după moarte,/ Decît un nume adunat pe-o carte./ […] Cartea mea-i, fiule, o treaptă./ Aşaz-o cu credință căpătîi./ Ea e hrisovul vostru cel dintîi.” (Tudor Arghezi, *Testament*)

[10] Alexandru I. Philippide are perspectiva timpului, de aceea este interesat de veridicitatea informațiilor ştiințifice emise. Astfel, el îşi dedică volumul *Principii de istoria limbii* tinerilor şi urmaşilor: „tinerilor […] închin această lucrare. Ei vor vide, ca judecători fără

BDD-A1618 © 2013 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:57:45 UTC)

Philippide, este o acţiune gîndită, conştientă, deoarece scopul ei este, pe de o parte, de a corecta erorile ştiinţifice emise de personalităţile lingvistice contemporane lui, datorie pe care o are faţă de sine, ca savant preocupat de notarea adevărului ştiinţific, şi pe de altă parte, de a construi urmaşilor săi teorii lingvistice corecte şi pertinente, bazate pe adevăr şi pe cercetare, datorie pe care o are faţă de ceilalţi.

Din primele pagini ale lucrării *Originea romînilor*, Philippide are o atitudine critică în ceea ce priveşte opinia lui Tomaschek despre romanizarea Peninsulei Balcanice şi scrie sigur şi asumat: „Tomaschek nu spune lucrul exact! În realitate faptul povestit de Ioan Lydus este următorul […]”[11]. Frazele acestea sunt urmate de o amplă notă de subsol în care explică subiectul de discuţie, utilizînd ca argumente citate din textele pe care le-a studiat şi consultat. Philippide este rezervat în a emite judecăţi de valoare pornind de la presupuneri sau intuiţii, iar discursurile sale sunt construite pe baza unei bibliografii parcurse şi însuşite, citate necontenit pentru susţinerea adevărului rostit de el. Polemicile izvorăsc din faptul că lingvistul ieşean era foarte riguros. Orice afirmaţie a sa, oricît de insignifiantă, trebuia dovedită cu ajutorul textelor. Operele sale nu se constituie din păreri sau convingeri personale, ci din încercări de descoperire a adevărului[12], deoarece omul de ştiinţă trebuie să consulte surse bibliografice diverse şi trebuie să le verifice, totodată: „Pe Ovidius, de pildă, l-am consultat numai ca să controlez citatele lui Tomaschek”[13].

Pe parcursul aceleiaşi lucrări se disting două moduri de a face polemică: pe de o parte, diatriba generată doar de consemnarea adevărului ştiinţific şi de dorinţa de a combate, cu argumente solide, opiniile ştiinţifice eronate emise de către lingvişti străini şi români (de exemplu, polemica Philippide – Meyer-Lübke), şi pe de altă parte, polemica determinată de nemulţumiri personale cu privire la oameni de ştiinţă români, a căror adevăruri lingvistice erau rodul intuiţiilor şi al supoziţiilor, nicidecum al cercetării ştiinţifice minuţioase (de pildă, polemica Philippide – Hasdeu). Determinate de cauze oarecum diferite,

---

părtinire, că probez tot ce spun şi că niciun rest de putere nu mi-a rămas pe care să nu-l fi întrebuinţat pentru a produce ceva lor profitabil”.

[11] Alexandru I. Philippide, *Originea romînilor*, *ed. cit*., p. 2.

[12] De pildă, în *Originea romînilor*, volumul I, apar fraze precum: „Dar, acolo unde Gröber se mărgineşte numai să afirme, eu aş putea aduce argumente.” (*op. cit.*, p. 358.); „La Gibbon se spun următoarele, […], dar el n-aduce vreo probă.” (*op. cit.*, p. 9.); „Toate acestea le spune Jireček bazîndu-se pe argumente trase din inscripţii, pietre miliare şi monezile oraşelor. […] Foarte bine, dar cum? Cum, ştie numai Jireček, lectorului nu spune nimic.” (*op. cit.*, p. 72.).

[13] Alexandru I. Philippide, *Originea romînilor*, volumul I, p. IV.

BDD-A1618 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:57:45 UTC)

cele două tipuri de polemici condiționează, la nivel morfologic, alegerea cuvintelor fie din perspectivă lingvistică, fie din perspectivă stilistică.

Astfel, în ceea ce priveşte polemica ştiinţifică, generată de combaterea erorilor unor lingvişti străini, evocatoare în acest sens este diatriba cu Hugo Schuchardt asupra modului în care dialectele au dat naştere limbii latine comune: „Asupra chipului cum s-a născut limba latină comună deasupra dialectelor […] s-a discutat mult şi degeaba. Diferitele păreri pînă la 1866 le înşiră Hugo Schuchardt, dar nu clar, în *Vokalismus des Vulgärlateins* I, 44 sqq. Ele se pot rezuma în următoarele antiteze: uniia au spus că limba comună a rezultat din dialect, iar alții că dialectele au rezultat din limba comună. […] Schuchardt, după ce le înşiră pe toate cu mare răbdare, se hotărăşte pentru următoarea părere: «Vorbirea este deosebită după împrejurări, nu după persoane. Pe asemenea deosebiri s-a bazat despărțirea limbii latine în două dialecte.» […] Schuchardt se înşeală cînd crede că a rezolvat chestiunea prin asemenea curioase presupuneri. El în realitate a unit numai părerile contrarii ale celorlalți. Unii au spus că dialectul s-a născut din limba comună, alții că limba comună s-a născut din dialect. Schuchardt zice: Nu din dialect, ci din jumătate dintr-însul numai s-a produs limba comună”[14]. Este un tip de polemică în care Philippide stabileşte şi comunică un adevăr ştiinţific[15], de aceea textul este guvernat de funcția referențială. Pe fondul necunoaşterii, apar monstruozități lingvistice emise de diverşi lingvişti sau istorici, iar Philippide simte că are datoria de a reacționa şi de a clarifica erorile. Fraza de incipit a paragrafului, prin utilizarea unui timp comentativ[16], perfectul compus, prin excelență deictic, situează acțiunea verbului în prezentul comunicării verbale, iar prin complementele circumstanțiale „mult”, „degeaba” şi „nu clar” surprinde atitudinea depreciativă a emițătorului. Pentru a reda în mod coerent şi explicit informația ştiințifică, savantul ieşean alege cuvinte din perspectivă lingvistică, ce au sens denotativ („dialect”, „limbă comună”, „vorbire”, „raport”, „coexistență”, „uz” etc.), însă, pe alocuri, le utilizează şi pe cele din perspectivă stilistică, determinate de atitudinea față de opinia supusă analizei minuțioase. În felul acesta, Philippide inserează elemente de umor, ce amintesc de maniera scriitoricească a lui Creangă, realizînd o corespondență între problema

[14] Alexandru I. Philippide, *Originea romînilor*, volumul I, p. 354.

[15] „Limba comună latină o vorbeau funcționarii, colonii, negustorii, militarii, fiecare cum putea, mai mult sau mai puțin amestecată cu caractere locale, cu caractere dialectale, proprii locului de unde-şi trăgea originea fiecare individ, dar limba oficială, limba comună, nu dialectul.” (Alexandru I. Philippide, *Originea romînilor*, volumul I, p. 353).

[16] H. Weinrich, *Le temps*, Paris, 1973.

BDD-A1618 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:57:45 UTC)

lingvistică dezbătută şi dilema proverbială despre cine a fost primul: oul sau găina[17].

În paragraful supus analizei, transpare o atitudine ironică exprimată prin întrebuinţarea pluralului persoanei I în locul persoanei a III-a singular: „[…] din uzul vechiu şi uzul nou, am zice, ca să ne servim de termeni mai obişnuiţi astăzi, s-au diferenţiat stilurile”[18]. Concluzia formulată de către Schuchardt este introdusă prin verbe la prezent („Schuchardt crede”, „ Schuchardt zice”), timp narativ cu valenţe descriptive, ce introduce un grad ridicat de certitudine. Cuvîntul final, ironic şi zeflemitor la adresa opiniei lingvistului străin, îi aparţine lui Alexandru I. Philippide: „Dacă cearta cu oul şi găina caracterizează pe predecesorii lui Schuchardt, părerea acestui bărbat însuş s-ar putea compara cu aceia a învăţatului care ar susţinea că n-a eşit găina din tot oul, ci numai din gălbănuş, ori că n-a eşit oul din toată găina, ci numai dintr-o parte dintr-însa”[19]. Expresivitatea este o manifestare a componentei afective, ironice, determinate de superficialitatea „specialiştilor” contemporani lui Philippide.

Natura polemică a textelor lingvistului ieşean este reliefată prin: excesul critic, vocabularul polemic, alternanţa limbajului de specialitate cu termenii populari, preferinţa pentru imperfectul verbelor, ritmul frazei, exclamaţii, digresiuni, anecdote hazlii şi interogaţii retorice. Toate aceste elemente de natură lingvistico-stilistică se armonizează în vederea emfatizării unui stil scrutător, polemic, dovedind un savant ieşean impetuos, năvalnic, uneori impulsiv, curajos, chiar imprudent, izbucnirile sale fiind caracterizate foarte plastic de către Iorgu Iordan: „Cînd nu mai suporta, izbucnea cu rapiditatea şi intensitatea unui explozibil de calitate”[20]. Tonul ironic, acid, înţesat de umor, prin trimiterea la anecdote populare aminteşte de stilul lui Ion Creangă.

Combinarea în planul sintagmatic al textului, ca operaţie a comunicării scrise sau orale, reliefează şi atitudinea emiţătorului, întrucît, „cine vorbeşte comunică şi se comunică” (Tudor Vianu). Astfel, cel de-al doilea tip de polemică la Philippide se construieşte ca urmare nu doar a încălcării adevărului ştiinţific, ci şi a adversităţilor existente între lingvişti, cum ar fi între savantul ieşean şi Bogdan Petriceicu Hasdeu, cel din urmă bazîndu-şi opiniile lingvistice pe intuiţii ori pe viziuni, fără a experimenta sau a argumenta ştiinţific adevărul spuselor lui. De exemplu, în ceea ce priveşte

[17] „Este cearta dacă a fost oul întîiu ori găina, supt altă formă.” (Alexandru I. Philippide, *Originea romînilor*, volumul I, p. 354).
[18] Alexandru I. Philippide, *Originea romînilor*, volumul I, p. 354.
[19] *Ibidem*.
[20] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 24.

BDD-A1618 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:57:45 UTC)

existența, sau nu, a cuvintelor gotice în lexicul romînesc[21], Philippide construieşte un spectaculos discurs ironic la adresa lui Hasdeu: „Iar Hasdeu în *Istoriea critică a Românilor*, Bucureşti, 1875, pag. 297 zice: «Scormonind pretutindeni în paragrafii precedenți şi zgîndărind toate coardele şi cordițele limbii române, noi nu găsim nicio umbră de necontestabil gotism, măcar în două optimi ale unei singure vorbe.» Este de prisos să mai adaog la această prețioasă afirmare că în acei paragrafi precedenți Hasdeu nu scormonise şi nu zgîndărise nimic din limba românească! Şi s-a născut apoi clişeul «după cum se ştie»”[22].

Într-o primă ordine de idei, dialogul polemic stabilit are la bază un fragment cu indicații precise asupra textului din care este extras, pentru a putea fi verificat de lectori. Stilul polemic, generat de individualitatea eului creator, în acest fragment de text, se manifestă în planul expresiei şi se impune prin trăsături constitutive cum ar fi ironia şi adresarea familiară. Philippide se adresează folosind numele de familie, Hasdeu, formă a unui anumit grad de intimitate în relațiile sociale şi a atitudinii ironice a subiectului vorbitor. În organizarea polemicii, predomină componenta afectivă, surprinsă atît în utilizarea adjectivului antepus „prețioasă” („prețioasă afirmare”), ce sugerează un sens opus semnificației denotative, cît şi în construcția exclamativă, marcă a nemulțumirii şi a indignării lipsei de fond la un om de ştiință.

În termenii lui Riffaterre, „limba exprimă, iar stilul subliniază”, ceea ce susține însăşi natura lui Alexandru I. Philippide: este foarte riguros şi sever cu sine, exprimînd prin limbă onestitate ştiințifică şi înalte capacități de obiectivare, însă, totodată, stilul polemic subliniază nemulțumirile interioare ca urmare a realității ce îl înconjura. Aceste nemulțumiri l-au determinat să realizeze portretul „specialistului” timpului său, din diverse ramuri de activitate, printre trăsăturile definitorii numărîndu-se superficialitatea, ignoranța, infatuarea ştiințifică şi şarlatania. De aceea Alexandru. I. Philippide intră într-o confruntare cu lingviştii „specialişti” în vederea cunoaşterii adevărului ştiințific şi a căilor de lămurire în continuare. Există contradicții în întreaga lui ființă, în multe dintre aprecierile lui, deoarece

[21] „În tot cazul este probat că cuvinte gote au pătruns în limba latină din Peninsula Balcanică. […] Funerară pusă de un militar «bruti Amica». Acest «brutis» este nurus, noră, got bruths, cu acelaş înțeles. Cuvîntul se mai găseşte, în afară de limba gotă, bruths, şi în alte limbi germane, dar în toate are înțelesul de mireasă, numai în limba gotă are înțelesul de noră. *Diez Etymologisches Wörterbuch* pag. 535.” (Alexandru I. Philippide, *Originea romînilor*, volumul I, p. 349).

[22] Alexandru I. Philippide, *Originea romînilor*, volumul I, p. 349, 350.

BDD-A1618 © 2013 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:57:45 UTC)

Alexandru I. Philippide avea firea unui polemist, aflat mereu în luptă cu cei din jurul său, dar şi cu sine, dovedind o puternică implicare în toate acţiunile sale.

Bibliografie

Dumistrăcel, Stelian, *Alexandru Philippide – Gustav Weigand: ipostaze*, în „Philologica Jassyensia", Anul V, Nr. 1 (9), Iaşi, 2009, p. 27.
Gafton, Alexandru, *Originea românilor – piatră de temelie a Şcolii lingvistice de la Iaşi*, în „„Philologica Jassyensia", Anul V, Nr. 1 (9), Iaşi, 2009, p. 51.
Iordan, Iorgu, *Alexandru I. Philippide*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1969.
Irimia, Dumitru, *Introducere în stilistică*, Editura Polirom, Iaşi, 1999.
Ivănescu, Gheorghe, *Alexandru Philippide – teoretician al limbajului*, în *Opere alese. Teoria limbii*, ediţie îngrijită de G. Ivănescu şi Carmen-Gabriela Pamfil, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1984.
Oprişan, I., *Alexandru I. Philippide în dialog cu contemporanii*, volumul I, ediţie îngrijită, prefaţă, traduceri, note şi indice de I. Oprişan, Editura Minerva, Bucureşti, 1986.
Pamfil, Carmen-Gabriela, *Alexandru Philippide*, Editura Litera Internaţional SRL, Bucureşti, 2008.
Philippide, Alexandru I., *Istoria limbii române,* volumul I, *Principii de istoria limbii*, Tipografia Naţională, Iaşi, 1894.
Philippide, Alexandru I., *Originea romînilor*, volumul I, *Ce spun izvoarele istorice*, Tipografia „Viaţa românească" S.A., Iaşi, 1923.
Philippide, Alexandru I., *Originea romînilor*, volumul al II-lea, *Ce spun limbile română şi albaneză*, Tipografia „Viaţa românească" S.A., Iaşi, 1927.

BDD-A1618 © 2013 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.34 (2026-11-13 23:57:45 UTC)